

VELIKONOČNÍ OBCHŮZKY S JIDÁŠEM II

Hana VINCENCIOVÁ

Tento příspěvek volně navazuje na stat' *Velikonoční obchůzky s Jidášem (Příspěvek k velikonoční tradici v povodí Loučné a Novohradky)*, uveřejněnou ve čtvrtém čísle Východočeského sborníku historického z roku 1994.¹⁾ Přináší další poznatky o velikonočním řehtání a klapání na území mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem a Luží, které zde na Bílou sobotu vrcholí obchůzkou s maskovanou postavou nazývanou Jidáš a účastníci obchůzky jsou v jednotlivých domech obdarováni.²⁾

1) Viz H. Vincenciová: Velikonoční obchůzky s Jidášem (Příspěvek k velikonoční tradici v povodí Loučné a Novohradky). In: Východočeský sborník historický, 4, 1994, s. 189 - 206.

2) Zatímco příspěvek z roku 1994 se věnoval aktuální situaci i retrospektivním zprávám o konání obyčeje v lokalitách Horní Roveň, Chroustovice, Jaroslav, Lhota u Chroustovic, Litětiny, Mentour, Městec, Opočno, Radhošť, Řestoky, Slepoticce (včetně sousedních vesnic Bělešovice a Lipeč), Turov, Týnišťko, Uhersko, Vysoká u Holic, Zalažany a Žíka, tentokrát zpracovává výsledky terénního výzkumu z let 1996–2001, zaměřeného na Blížňovice, Bor u Chroustovic, Brčkolý, Čankovice, Domoradice, Jenišovice (včetně sousedních vesnic Martinice a Zalažany), Popovec, Přestavlky, Pustinu, Radím, Rosice u Chrastí, Sedlec, Stradouň, Svařeň, Synčany, Vinary a Vraclav. Výzkum též rozšiřuje poznatky o konání obyčeje ve Lhotě u Chroustovic a v Řestokách a sondami v lokalitách Chroustovice, Městec a Slepoticce prokazuje proměny určitých detailů v konání obyčeje v průběhu jednoho desetiletí. Při upřesňování rozsahu území, na kterém se mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem a Luží velikonoční obchůzky s Jidášem uskutečňují, se na jihovýchodě v linii obcí Vanice, Brteč, Lhůta, Zádolí, a Libecina, které bezprostředně sousedí s lokalitami, kde se obyčej koná nebo v relativně nedávné době ještě konal, nepodařilo zjistit povědomí o tom, že by se tu obchůzky s Jidášem také dělávaly. Dokončen není průzkum lokalit Pěšice a Řepníky, kde určité signály někdejší konání obyčeje připouštějí. Dále je třeba se zaměřit na Domanice, Srbce a Voletice na jihu, zatímco v Dobrkově nebylo konání obchůzek zjištěno, stejně jako v Trojovicích na západě. V obci Lozice uvnitř území výskytu obyčeje se obchůzky neuskutečňovaly údajně z důvodu nekatolického vyznání obyvatel. Podobně lze uvažovat také o obci Ostrov, zatímco v lokalitách Štěněc a Mravín není případný výskyt obyčeje zatím potvrzen. Rozsah dosavadních výzkumů naznačuje schematická mapka v obrazové příloze, v níž ale není zachyceno případné zaniknutí obyčeje v průběhu let 1990–2001.

Obchůzky s řehtačkami a klapáčkami patří k obyčejům, které si v průběhu 20. století uchovaly v českých zemích živou tradici, ovšem v porovnání s počátkem století, kdy byly běžně prováděny téměř všude, v době na přelomu 20. a 21. století zůstaly soustředěny pouze do menších okrsků, tvořených vždy několika vesnicemi. Postava Jidáše se v rámci těchto obchůzek objevuje pouze ojedinelé.³⁾

Na první pohled nahrazují obchůzky časovou informaci, podávanou za normálních okolností zvukem zvonů. Zapadají tak do rituálu křesťanských Velikonoc.⁴⁾ Bývaly však obecně spojovány s výrokem, že jejich účastníci *honí Jidáše*, což sdělovali i ve svých popěvcích, obvykle hned za příslušným časovým údajem (např. „*Klekání zvoníme, Jidáše honíme ...*“). Velikonoční řehtání a klapání dostává z tohoto pohledu ještě další možný smysl, i když z povědomí lidí vymizelý. V lidské kultuře je doložena řada situací, kdy hlučné zvuky, vyluzované jednoduchými nástroji (často i praskáním bičů nebo střelbou), měly za úkol odehnání zlých mocností z příbytků a sídel. K jednoznačnému závěru ohledně vysvětlení prvotního smyslu řehtání a klapání o Velikonocích ovšem badatelé dosud nedospěli a neváhají označit ho jako „záhadné“. Ve snaze o výklad předkládají nejrůznější fakta o projevech, při kterých je základním vyjadřovacím prostředkem hluk,

3) Orientační přehled výskytu obyčeje na základě dotazníkové akce z konce 70. let 20. století viz V. Frolc: Výroční obyčeje a jejich životnost v českých zemích. In: Výroční obyčeje. Současný stav a proměny. Brno 1982, s. 18 - 31. Kromě poznatků o rozšíření „velikonočního hrkání a klepání“ v průběhu 20. století (mapa na s. 37) přinesla tehdy akce sice také informaci o „honění Jidáše“ v šesti okresech Čech, přičemž udržování obyčeje v současnosti bylo hlášeno jen z okresů Klatovy a Mladá Boleslav (obec Semčice), ovšem forma obyčeje není v příspěvku specifikována. Výrazem „honění Jidáše“ bývaly totiž označovány i prosté obchůzky bez masky Jidáše. Nejnověji V. Frolcová, přináší informace o konání obchůzek s Jidášem kolem roku 2000 na Moravě v několika obcích v okolí Bučovic (okres Vyškov) a na Uherskohradištsku. Viz V. Frolcová: Velikonoce v české lidové kultuře, Praha 2001, s. 121 - 123, 236 - 240.

4) Připomeňme si, že podle liturgie umlkají při pobožnosti na Zelený čtvrtek zvony a na znamení smutku nad utrpením a smrtí Ježíše Krista pak mlčí až do velikonoční vigilie Vzkříšení. Vžilo se říkat, že odlétají do Říma a jejich provazy se zavazovaly do uzlů. Náhradou za hlas zvonů, jindy pravidelně členících čas v průběhu dne, se staly zvuky řehtaček a klapáček: stabilních na kostelních věžích či u vchodů do chrámů, do ruky i pojízdných na trakařích. Ráno vyzývaly k pobožnosti, poté oznamovaly poledne a večer byly výzvou k modlitbě (tzv. klekání). Rozšířily se obchůzky školáků, kteří v ustálenou dobu obcházeli s řehtáním a klapáním obcí a zpěvavě oznamovali, kterou hodinu svou obchůzkou ohlašují. Pod tímto vlivem dodnes vysvětlují účastníci obchůzek své počínání tím, že: „*chodí se, aby věděli (lidé), že je ráno, aby věděli, že je čas jít spát...*“.

o tradičních obchůzkách maskovaných postav, o magických praktikách, souvisejících s nástupem nového vegetačního období, s jarním novoročím.

Není sporu o tom, že synkretický útvar Velikonoc zahrnuje prvky z nejrůznějších kulturních vrstev, navršených v průběhu dlouhého časového úseku. Při tom prvky relativně mladé (křesťanské) se mísí jak s mnohem staršími projevy, tak i s reprodukcemi tradičních motivů, které realizováním v nových podmínkách ztrácejí nádech čehosi archaického a tvoří běžnou součást života obyvatel.⁵⁾ To plně platí také o velikonočních obchůzkách s řehtačkami a klapačkami v lokalitách, na které se soustřeďuje tento příspěvek. Pro nositele obyčeje je důležitá nejen odměna v podobě koledy, kterou dostanou na Bílou sobotu, ale i samotná účast na obchůzkách. Podle tradice (místy již uvolněné) získávají děti na účast právo po dosažení věku školní docházky. Skupina, v níž se ocitají, se řídí tradičními pravidly, má vlastní hierarchii a konkrétní, ostatními obyvateli obce vesměs kladně přijímané poslání, což u jednotlivce vzbuzuje pocit zodpovědnosti a zároveň nezávislosti.⁶⁾ To všechno je značnou motivací pro to, aby se obyčej zachovával i při minimálním počtu možných nositelů v lokalitě.⁷⁾

5) Velikonoce, nejvýznamnější křesťanské svátky, spojené s památkou umučení a vzkříšení Ježíše Krista, navázaly pravděpodobně na židovský svátek *pesah* (odtud latinské označení velikonoc *pascha*), který připomínal vysvobození Židů z egyptského zajetí a připadal na den prvního jarního úplňku. Když se křesťané snažili oddělit Velikonoce od židovského svátku, vznikaly spory ohledně data. Až v 6. století byla obecně přijata zásada slavit Velikonoce po jarní rovnodennosti (21.3.), konkrétně v neděli po prvním jarním úplňku (rozmezí 22.3. - 25.4.). V evropském prostředí spadají tedy z hlediska členění roku do období přelomu mezi zimou a jarem, do doby počínajícího vegetačního období. Po staletí a tisíciletí ovlivňovala a řídila činnosti lidí především snaha přežít, uživit se, zajistit si dostatek zásob všeho druhu pro zimní období, kdy nebylo možno, hlavně v potravinách, čerpat z jiných zdrojů než ze zásob. Období na přechodu zimy a jara, kdy tyto zásoby už docházely a zároveň bylo nutno započít s pracemi k zabezpečení nových na další zimu, se v průběhu vývoje doslova přeplnilo úkony prosperitní magie, které měly napomoci zdárnému příchodu vegetačního období, ke zdárné úrodě a k dobré kondici lidí. Proto ve zvycích a obyčejích provázejících Velikonoce narážíme na jevy, které přímo s křesťanskou náplní svátků nesouvisí a můžeme o nich říci, že se v tradici dochovaly ještě z dob předkřesťanských.

6) Například v Rosicích u Chrastí, kde obchůzku uskutečňují dvě samostatné skupiny, z nichž každá má pak na Bílou sobotu svého Jidáše, zachovávají účastníci obchůzek v obou částech obce tradici společně strávených večerů na Zelený čtvrtek a Velký pátek. Po večerní obchůzce se nerozcházejí, ale odeberou se společně na určité obvyklé místo, kde si na ohni připraví večeři (opékaná uzenina, grilované kuře) a baví se hrami až do 22 hodin. K tomu účelu jsou už při večerní obchůzce vybaveni batohy se zásobami.

7) To, že obchůzky jsou kladně přijímány jako jev, o který by bylo škoda obec ochudit, vychází najevo zejména v lokalitách, kde počet vhodných účastníků

Velikonoční obchůzky s řehtačkami a klapačkami nejsou jen prostou náhradou hlasu zvonů v určitých dnech církevního roku, ale obsahují i starobylé prvky ochranné magie, související s jarním obdobím. Mají formu hlučení jako jedné z nejstarších magických praktik zapuzujících škodlivé síly a zároveň formu okružního obcházení obce, kterým se kolem ní uzavírá symbolický ochranný kruh. V lokalitách, kterým se věnujeme, se motiv uzavírání kruhu objevuje i v obíhání či obcházení posvěceného místa (kaple, kříže) v intravilánu obce, v obcházení sálu místního hostince nebo centrálního prostoru návsi. V momentě, kdy se účastníkem obchůzky stává maskovaná postava (Jidáš), je logické, že také ona musí nějak s obecným smyslem obchůzky souviset. Jidáš se vyznačuje širokou škálou vlastností od záporných po kladné. Je trestán i odměňován, odsuzován i považován za objekt přinášející prosperitu do hospodářství. Tato postava, ztvárňovaná anonymním představitelem, splývá sice s osobou biblického Jidáše, Kristova učedníka a zároveň zrádce, ten však právě pro tyto své rysy mohl vcelku nenásilně splynout s daleko starším ztvárněním čehosi, co mělo pro společenství lidí natolik velký význam, že obyčej obchůzek s touto postavou přetrval až do konce 20. století a neztrácí kontinuitu ani na počátku třetího tisíciletí. Ten, kdo chce být svědkem obyčeje a ví, kdy a kde se odehraje, zažije působivý rituál. Někteří z účastníků obchůzek se sice ani pořádně neorientují

obchůzek je již minimální. Ti pak obvykle slyší na svou adresu pochvalné ocenění: - „*Fěkně vás vítám! Já myslela, že to letos zahyne...*“ (Bor u Chroustovic 2000), - „*To je dobře, že chodíte*“ (Synčany 2001). Zcela neobvykle se popularizace obyčeje chopil obecní úřad v obci Vinary (2001), kde pod vlivem vnějšího zájmu zařadili „upálení zrádného Jidáše“ mezi místní kulturní akce, zvali na „tradiční staročeský velikonoční zvyk“ veřejnost formou plakátů a pozvánek a zasadili obchůzku do průvodních zábavných aktivit s nezbytným prodejem občerstvení, s koncertem dechové hudby, s výstavou žákovských výtvarných prací a výstavkou místních výrobků s velikonoční tematikou, při čemž nechybělo ani pozváním televizního zpravodajského štábu. Děti z Vraclavi předváděly zase „ukázkou chození s Jidášem“ při vernisáži velikonoční výstavy v Okresním muzeu ve Vysokém Mýtě (2001). Při výzkumu v letech 1996 – 2001 byl nejmenší počet účastníků obchůzky zachycen v Synčanech (2001), kde prokázali, že ji lze uskutečnit pouze ve třech, kdy jeden představoval Jidáše, druhý vodiče a třetí vyvolával u domu. V Brčerkolech (2001) chodili při obchůzce s Jidášem čtyři účastníci, v Přestavlkách (1999) šest. Jinde kolísá počet účastníků kolem deseti či patnácti. Lokalitou, kde je tradice obchůzek s řehtačkami oslabena, jsou Blížňovice, kde bylo v roce 2000 velikonoční řehtání sice zaznamenáno, ale na Bílou sobotu proběhla pouze obchůzka s vybíráním koledy bez postavy Jidáše. Podobný trend se začíná projevovat také v sousedních Čankovicích. Pro nedostatek nositelů zanikly obchůzky ve 2. polovině 90. let 20. století v lokalitách Svařeň a Pustina.

v událostech připomínaných křesťanskými Velikonocemi, dobře však vědí, jak má postava Jidáše, kterou budou doprovázet, správně vypadat a jak se má chovat, aniž uvažují, jaký vztah může mít ta podivná bytost, celá zahalená slámou nebo jiným rostlinným materiálem, případně černá od hlavy až k patě, s Jidášem – člověkem, byť proradným a hodným podoby, která by symbolicky vyjadřovala závažnost jeho provinění. Provázejí tuto bytost vesnicí, rámusí a zpívají tradiční popěvek. Tyto texty o Jidášovi a jeho zradě mají kořeny ve středověkých pašijových hrách. Hry, ztvárňující poslední dny Kristova života a jeho vzkříšení, zprvu provozované studenty a později žáky, měly posléze i občůzkovou formu, kterou chlápci předváděli nejčastěji na Bílou sobotu a o Vzkříšení. Podobu obyčeje s Jidášem formovaly ovšem také tradice obřadního ničení symbolických figurín v období přechodu mezi zimou a počátkem nového vegetačního období a tradice pálení výročních ohňů. Jidáš byl v českých zemích nejen symbolicky honěn, ale i topen, věšen, shazován z kostelní věže, nejčastěji ovšem byl symbolicky pálen.⁸⁾ V lokalitách, kterým se věnujeme, bylo ostatně zaznamenáno nejen spálení suchého rostlinného materiálu a dalších součástí Jidášova kostýmu, ale výjimečně i forma spálení Jidáše v podobě slaměné figuríny (Popovec).⁹⁾

Ve shodě s fakty uvedenými v roce 1994, i v lokalitách sledovaných v tomto příspěvku začínají občůzky s řehtačkami a klapačkami na Zelený čtvrtek v poledne nebo odpoledne a uskutečňují se obvykle dvakrát nebo i třikrát. Druhý den, na Velký pátek, se konají třikrát nebo i čtyřikrát, na Bílou sobotu ještě před občůzkou s Jidášem jednou nebo i dvakrát. Ojedinele (v lokalitě Pustina) byla zachycena informace o zahájení občůzek již na Škaredou středu v poledne. Zatímco obecně se v českých zemích zprávy o řehtání na Škaredou středu vztahují k 19. století, zde se uskutečňovalo ještě po roce 1945, nejspíše do roku 1950. Ve škole pouštěli za tímto účelem

8) Viz V. Frolcová: c.d., s. 121 a A. Václavík: Výroční obyčeje a lidové umění, Praha 1959, s. 217. Tyto formy jsou doloženy také v Polsku a v německých oblastech, kde se páli velikonoční ohně (*Judasfeuer*, *Judasbrennen*), na kterých se spalují slaměné nebo dřevěné figuríny (*Judas*, *Ostermann*). Viz R. Beitzl (ed.): Wörterbuch der deutschen Volkskunde, Stuttgart 1955, s. 395 a J.G. Frazer: Zlatá ratolest, Praha 1977, s. 613 – 614. Také liturgické zapalování a svěcení nového ohně při velikonoční slavnosti Vzkříšení je lidově nazýváno *pálení Jidáše* a uhlíkům z tohoto ohně se přisuzovala magická moc.

9) V lokalitě Popovec na konci 50. let 20. století nosily děti na Bílou sobotu Jidáše v podobě slaměné figuríny ozdobené barevnými stuhami a s namalovaným obličejem, kterou nakonec odpoledne asi v 17 hodin spálily.

chlapce z vyučování již v 11 hodin.¹⁰⁾ Variabilita názvu obyčejně se projevuje v označování řehtání a klapání výrazy *hrkáni* (např. Bor u Chroustovic, Vinary), *vrkáni* (např. Brčokoly, Čankovice, Rosice u Chrásti), *klapání* (např. Sedlec), *vrzání* (např. Popovec). S tím souvisí i různorodost označení používaných nástrojů. Vedle nejčastějšího názvu *hrkačka* je to hlavně výraz *hrčák* a *vrkač*, u klapáček *klapáč*. Tyto jednoduché nástroje k záměrnému vyluzování zvuku, pro širší veřejnost spojené spíše s termínem velikonoční řehačka, mají i v lokalitách, kterým se věnujeme, tradiční formy a ustálené použití.¹¹⁾ Klapačky jsou dřevěné a také v případě řehaček převažují nástroje zhotovené ze dřeva, výjimečně i z plechu nebo jsou plechové pouze pružné pásy, zapadající do ozubených koleček. Dřevěná ozubená kolečka jsou někdy nahrazována výrobky z umělé hmoty „silon“, případně se ramena klik zhotovují z kovové tyče. V rodinách se nástroje dědí z generace na generaci, ale výjimkou nejsou výrobky nové, zhotovené v místě, ani jednoduché řehačky z produkce nabízené v obchodní síti. V některých lokalitách si účastníci obchůzky s Jidášem na Bílou sobotu zdobí své nástroje barevnými stuhami z krepového papíru (Městec, Vraclav).

10) Obvyklý rozvrh obchůzek je: Zelený čtvrtek ve 12, v 16 nebo v 17 a v 18 hodin, Velký pátek ve 4, v 5 nebo v 6 hodin, ve 12, v 15 (hodina biblické Ježíšovy smrti), v 17 nebo 18 hodin, Bílá sobota opět brzy ráno dle místního zvyku. Obchůzka s Jidášem se pak uskutečňuje nejčastěji od osmi hodin, ale i později v průběhu dopoledne, v poledne od dvanácti hodin (Sedlec), případně až odpoledne od třinácti hodin (Řestoky, Vraclav). Někde pozorujeme nejspíše přizpůsobení se letnímu času, kdy konání obchůzek se o hodinu posouvá. Nejmarkantnější je to u polední obchůzky, posunutá na třináctou hodinu (například v Boru u Chroustovic, Brčokolech, Domoradicích, Rařimí). V Jenišovicích a Stradouni se na Velký pátek nekoná obchůzka v poledne, ale až odpoledne mezi 14. a 15. hodinou.

11) Řehačku tvoří rám s ozubeným kolečkem na ose otáčené klikou, čímž se rozeznívá pružný pásek, který do kolečka zapadá. Velikost nástroje se pohybuje od nejjednodušších, rozeznívaných otáčením celého rámu kolem osy, která je zároveň rukojetí, až po konstrukce se skutečnou klikou a obvykle se dvěma nebo i třemi ozubenými kolečky, nošené na popruhu nebo na řemeni. Na stejném principu jsou založeny *trakářky*, kde je mechanismus poháněn otáčením kolečka jedoucího po zemi. Při obchůzkách jsou ale jevem poměrně řídkým. Zatímco v lokalitě Vraclav bylo dokumentováno použití dvou trakářků (každý se dvěma pásky, jeden s vročením 1982), ve Stradouni měli trakářek jeden a ve Vinarech bylo zjištěno pouze povědomí o jejich někdejších užívání. Využití klapáček, u kterých vzniká zvuk tlucením pohyblivé hlavičky do plochy prkénka, je při obchůzkách ve sledovaných lokalitách poměrně úzké. Při obchůzce s Jidášem na Bílou sobotu byly zachyceny ve Lhotě u Chroustovic v rukou zástupců účastníků obchůzky, kteří vstupovali do dvora při vybírání koledy. V Rosicích u Chrásti mají klapačky (místně *klapáče*) při téže příležitosti všichni

Nositeli obyčeje jsou ve většině lokalit chlapci ve stáří od 6 až 7 let do 15 let. Není to ovšem dodržováno bezpodmínečně.¹²⁾ Tradiční pravidla se týkají průběhu obchůzky i rolí jednotlivců. Závazné je seřazení účastníků v průvodu a jejich chování. Dbá se na pravidelnou účast a dochvilnost, na udržování úhledného útvaru (*řady*) při chůzi, na přesnost v plnění pokynů vedoucího ohledně započetí či ukončení řehtání, případně jeho střídání s popěvkem. Důraz je kladen na kvalitu přednesu popěvku včetně srozumitelnosti i na to, aby účastníci obchůzky zdravili náhodné kolemjdoucí (zvláště v Rosicích u Chrasti). Na dodržování pravidel dohlížejí ti z účastníků, mající k tomu pravomoc plynoucí z jejich stáří a zastávané funkce.¹³⁾ Nezbytným atributem těchto vedoucích osobností jsou písemné záznamy s prezencí účastníků a jejich případnými přestupky proti normám průběhu obchůzek. Podle těchto záznamů dochází na Bílou sobotu k rozdělování získané koledy. Nejčastěji jsou vedeny v sešitě, který je v některých případech (např. Rosice u Chrasti) užíván i několik let po sobě a obsahuje tudíž také historické údaje. Další speciální atributy mají vedoucí obchůzek při sobě jen zřídka. Někde se k signalizaci začátku řehtání nebo příslušného textu používá píšťalka, jindy ji zastoupí pouze hvízd ústy nebo zvednutí paže s řehťáčkou kolmo vzhůru. Při menším počtu účastníků postačuje slovní odpočítání a pokyn „*ted!*“ nebo zvolání „*hrkat!*“ a podobně.

účastníci kromě Jidáše, vodiče a velitele, narozdíl od Zeleného čtvrtka a Velkého pátku, kdy se chodí po obchůzce výhradně s řehťáčkami.

12) V Čankovicích (1999) a Lhotě u Chroustovic (1999) se objevily i dvě nebo tři děti předškolní, také v Brčecolech (2001) přibrali mezi sebe pětiletého chlapce, aby nemuseli chodit pouze čtyři, ale při ranních obchůzkách a při obchůzce s Jidášem za chladného počasí s nimi nechodil. Naproti tomu v Domoradicích, lokalitě, kde účastníky obchůzek jsou také děvčata, se předškolní děti zúčastňují zcela samozřejmě. Vedle kladného efektu posílení počtu účastníků vedou tyto skutečnosti i k příznivé atmosféře obchůzky, při níž starší děti přijímají zodpovědnost za mladší a přestávky na odpočinek, v jiných lokalitách vyplněné spíše pasivním posedáváním, jsou využity pro příležitostnou zábavu (lezení po skále, výstup do prudkého svahu a sjíždění zpátky, houpání na houpačce).

13) Například v Čankovicích podle jednoho sdělení (1999) vodíval obchůzku *kapitán*, podle jiného (2001) *velitelé*, ale tyto hodnosti se v současnosti již nepřidělují. V Boru u Chroustovic a ve Vinarech figurují *velký pán* a *malý pán*, v Rosicích u Chrasti *velitel* a *podvelitel*. *Kapitáni* bývali také v Brčecolech, ale v současnosti, kdy počet účastníků obchůzek je z důvodu malého počtu chlapců školního věku velmi omezený, význam vedoucí postavy se oslabil natolik, že funkce není udělována. V Domoradicích je vedoucí osobností při obchůzkách *kaprál*, pomáhá mu *pán*, přičemž v této lokalitě, kde účastníky obchůzek jsou také děvčata, bylo zachyceno řešení, kdy kaprálem byl chlapec a pánem děvče.

Před obchůzkou se účastníci shromáždí na dohodnutém tradičním místě.¹⁴⁾ Trasy obchůzek jsou přesně vymezeny tak, aby se prošlo kolem všech domů v obci.¹⁵⁾ Jestliže se zrovna neprochází přímo kolem zástavby, neřehtá se ani nezpívá. Trakářky si jejich držitelé pokládají na ramena. V čele průvodu kráčejí obvykle nejstarší účastníci, případně někdo ze starších účastníků také průvod uzavírá. V Domoradicích, kde vedoucí *kaprál* nejde s ostatními v řadě, nýbrž neustále průvod sleduje z vnějšku a mění vůči němu místo, kráčí v čele průvodu budoucí *Jidáš* spolu s jedním z řadových *hrkačů*, od nichž se nijak neodlišuje. Zatímco většinou se dbá o to, aby trasa byla obehána bez větší časové ztráty a obchůzka vykonána co nejrychleji, v obci Sedlec a zejména v Brčekolech je naopak důležité se pohybovat co nejpomaleji, aby, zjednodušeně řečeno, hlučení bylo provedeno kvalitně a v dostačujícím „množství“.¹⁶⁾ Někde je v průběhu obchůzky povolen určitý čas na odpočinek. Místo k němu je určeno tradicí.¹⁷⁾ Chodí se ve dvojicích, v případě potřeby se ale dvojstup rozděluje a určitý, obvykle členitější úsek trasy, se prochází v jednostupu, aby se pak řady opět spojily.¹⁸⁾ V některých lokalitách bývá nedílnou součástí obchůzek na

14) Například v Boru u Chroustovic na severním okraji obce, v Brčekolech v autobusové čekárně na jihovýchodním okraji obce, v Čankovicích v autobusové čekárně u hostince naproti návesní kapli. V Domoradicích u návesního kříže. V severní části Rosic u Chrasti na severovýchodním okraji obce (původně Soslávky), zatímco v jižní části na schodišťové plošině před hlavním vchodem do kostela. V obci Sedlec se shromáždí na jihovýchodním okraji obce, ve Vinarech u návesní zvonice.

15) V Rosicích u Chrasti vcházejí účastníci obchůzky i do místních podnikatelských provozoven a neváhají zajít ani i k zahradnímu domku na okraji intravilánu, kde byli zrovna přítomni staří manželé. V Čankovicích vede trasa obchůzky přes areál zemědělského družstva. V Brčekolech zase neopomenou zajít do místního hostince.

16) V Rosicích u Chrasti si účastníci obchůzky doslova vychutnávají akustiku prostoru chodeb v domech typu bytovky, kam kvůli zesílenému zvuku schválně vcházejí, ač jinak se při obchůzkách do domů (s výjimkou hostince) nevstupuje.

17) Například v Brčekolech mají přestávku po modlitbě u návesní kaple, v Domoradicích v autobusové čekárně nad údolní částí obce a pak u potoka poblíž rybníka. V severní části Rosic u Chrasti drží přestávku u hostince Na křížovatce, ve kterém si případně zakoupí nápoj k občerstvení, v jižní části v autobusové čekárně u cihelen.

18) V Čankovicích je chůze v jednostupu nezbytná v úseku průjezdní komunikace, která je silně frekventovanou silnicí I. třídy od Chrudimí ve směru na Vysoké Mýto. V Řestokách se účastníci obchůzky rozdělují do jednostupu při obcházení centra návsi. V Rosicích u Chrasti je v případě potřeby v obou částech vesnice obvyklé rozdělení účastníků na dvě skupiny, z nichž každá ve dvojestupu prochází určenou část trasy.

Zelený čtvrtek a Velký pátek modlitba (*Otčenáš*), kterou obvykle předříkává vedoucí obchůzky a ostatní po něm opakují. Místem modlitby je vstup do kostela nebo do kaple, interiér kaple nebo kříž. Všichni musí pokleknout, sepnout ruce a mít nepokrytou hlavu (Bor u Chroustovic, Brčkové, Rosice u Chrasti).¹⁹⁾ Jinde zase nic podobného neprobíhá a symboly křesťanské víry jsou míjeny bez povšimnutí. Naopak v Čankovicích je závaznou součástí obchůzky, aby průvod hned na jejím počátku dvakrát obešel návesní kapli. S jinou formou „magického kruhu“ se setkáváme například v Rosicích u Chrasti, kde před modlitbou účastníci obchůzky třikrát obíhají v jednostupu návesní kříž v místní části Soslávkách nebo když v interiéru hostince Na křížovatce pětkrát obcházejí za zvuků řehtaček místnost výčepu. Kaple, případně kříž nebo jiný památník jsou i místem, odkud průvod k obchůzce vychází, i když bez zjevné další pozornosti těmto objektům.²⁰⁾ Zakončení každé z obchůzek je na ustáleném místě, odkud se účastníci rozcházejí, aby se posléze opět shromáždili na výchozím stanovišti k další obchůzce.²¹⁾

Na Bílou sobotu se v dohodnutém domě strojí *Jidáš*, ústřední postava při obchůzce s vybíráním koledy. Je představován chlapcem zvoleným ze starších účastníků nebo se jím stává automaticky chlapec nejstarší. Přetrvává však povědomí o tom, že volba Jidáše by měla být věcí důvěrnou, aby nikdo v obci nevěděl, kdo se pod jeho maskou skrývá. V některých lokalitách má kostým Jidáše dosud archaickou formu. Zhotoven ze suchého rostlinného materiálu (seno, sláma, lněná koudel, rákos), zahaluje prakticky celou postavu (Domoradice, Jenišovice, Lhota u Chroustovic, Sedlec,

19) V Boru u Chroustovic se modlitba odbývá v interiéru návesní kaple, v Brčkově před dveřmi návesní kaple, při čemž účastníci obchůzky pokleknou na své *hrkačky*. V obojím případě je modlitba součástí obchůzky v momentu, kdy se ke kapli na trase dojde. V Rosicích u Chrasti se v jižní části modlitba odbývá na začátku obchůzky na plošině přístupového schodiště ke dveřím kostela, v severní části naopak na závěr obchůzky u návesního kříže někdejší osady Soslávky, jejíž intravilán splynul s Rosicemi. Ve Slepoticích (1999) bylo zjištěno, že oproti počátku 90. let se účastníci obchůzky již nemodlí u kříže poblíž bývalé školy, nýbrž pokleknou před vraty někdejšího hřbitova kolem kostela, v jehož blízkosti pak odpočívají.

20) Například v Domoradicích se vychází od návesního kříže, ve Vinarech od zděné návesní zvonice, naopak v lokalitě Sedlec od pomníku Mistra Jan Husa při jihovýchodním okraji obce.

21) Například v Boru u Chroustovic se účastníci obchůzky rozcházejí u návesní kaple, v severní části Rosic u Chrasti od návesního kříže v Soslávkách, v jižní části na plácku mezi domky na pravém břehu toku Žejbra. Ve Vinarech zakončují obchůzku naproti návesní zvonici.

Stradouň, Vinary, Vraclav). Jinde tvoří kostým Jidáše pytlovina nebo oděv černé barvy, na který se více či méně hustě upevňují hrsti slámy (Bor u Chroustovic, Přestavlky, Radim), případně má Jidáš hrsti slámy upevněny pouze na klobouku (Brčokoly). V lokalitách, kde použití rostlinného materiálu zcela ustoupilo, je Jidášův kostým vytvořen černým oblečením, doplněným výrazným černým kloboukem a často i nápadným líčením obličeje a rukou (Čankovice, Rosice u Chrasti, Řestoky, Synčany). Ustrojit Jidáše pomáhá obvykle někdo z dospělých nebo z odrostlejších chlapců. V případě přírodního materiálu se používá předem připravených ukroucených *rulíků*, které se obtáčejí kolem částí těla, případně se materiál přikládá v hrstích. K tělu se upevňuje motouzem. Hlava Jidáše mívá kuželovitou pokrývku. Zakrývá ji buď zcela, při čemž jsou ponechány pouze malé otvory pro oči a dýchání, nebo zůstává obličej volný a je pak různým způsobem nalíčen. Pokrývce hlavy se říká *čepice* a mívá i značnou výšku. Zhotovena bývá ze stejného materiálu, jakým je pokryto tělo, ale i z materiálu jiného, případně je přírodní materiál nahrazen papírem, zformovaným do příslušného tvaru. Vrchol čepice bývá tvořen svazkem klasů či květenství v případě slámy a rákosu nebo jsou na něm upevněny barevné stuhy z krepového papíru. Kolem pasu mívá Jidáš obtočen řetěz, případně ho má uchycen k řemeni, přehozenému zezadu přes krk (Přestavlky). V ruce drží ponožku (forma měšce) nebo pokladničku. V domech do nich dostává peněžitě dárky. Někde má na sobě upevněn zvoneček (obvykle na zadku či v rozkroku), který svým pohybem při chůzi rozeznívá (Bor u Chroustovic, Lhota u Chroustovic). V některých lokalitách drží Jidáš dlouhý prut z keře šípku, nazývaný *trn*, ozdobený splývajícími papírovými stuhami (Domoradice, Stradouň, Vinary), nebo mívá v ruce jednoduchou malou řehťačku (Rosice u Chrasti, Stradouň). Při obchůzce nemluví ani nezpívá.²²⁾

22) V Domoradicích, Stradouni a Vinarech pokrývá Jidášovo tělo sláma, zatímco hlavu kryje čepice zhotovená z rákosu, z jejíhož vrcholu splývají barevné papírové stuhy. Protože zhotovení takové čepice je pro děti poměrně náročné, není na závěr obchůzky spalována jako ostatní části Jidášova kostýmu, nýbrž je i po několik let uchovávána a dokud svým stavem vyhovuje, je k Jidášovu kostýmu opakovaně využívána. Takto si počínají i v Boru u Chroustovic. Zhotovení čepice je často prací někoho z dospělých. V Domoradicích má čepice dokonce kovovou kostru s opěrami spočívajícími na ramenou Jidáše, které jsou vyloženy „jekorem“. Žijí zde ještě pamětníci čepice zhotovované ze slámy, ale rákos prý se osvědčil lépe. V rukou drží zdejší Jidáš punčochu jako pokladničku. Ve Vinarech je Jidáš střídavě ozdoben barevnými papírovými stuhkami také na prsou a na rukou. Slámu na celý kostým užívají v obcích Sedlec a Jenišovice. V první z obcí čepice zakrývá celou hlavu. Přesahem slámy jsou zakryty i ruce, nohy nejsou omotány každá zvlášť, ale kostým je řešen formou

S Jidášem souvisí postava *vodiče*. Obvykle vede Jidáše na řetěze (Bor u Chroustovic, Brčekoľy, Přestavlky, Rosice u Chrasti, Synčany), případně jej přidržuje v podpaží (Sedlec, Vraclav). Nemá obvykle speciální kostým, pouze v Rosicích u Chrasti (2001) byl zachycen jednotlivý prvek v oděvu vodiče a *velitele* obchůzky, kdy oba měli „maskáčové“ kalhoty a hnědý „vařák“. V lokalitě Vraclav nosí vodič přes rameno dlouhou žerď, bohatě ozdobenou splývajícími barevnými stuhami. V obci Sedlec před sebou drží dlouhý *trn*. Někdy postava vodiče chybí a Jidáš se pohybuje sám (Lhota u Chroustovic, Čankovice, Řestoky, Vinary). Ve Stradouni je

úzké suknice, v níž je Jidáš nucen dělat pouze malé krůčky. Ve druhé z obcí zůstává Jidášova tvář volná. Kostým ze slámy s vysokou čepicí míval Jidáš také v lokalitě Svařeň. V Pustině byla v posledních letech výskytu obyčejně součástí kostýmu ze slámy spletená suknice, která se pro svou pracnost ponechávala na další rok, zatímco zbytek kostýmu se spálil. Ve Lhotě u Chroustovic obtáčejí tělo ruličky ze sena, ale čepice zakrývající celou hlavu je z rákosu, na vrcholu se stuhami. Jidášovy ruce kryjí tmavé rukavice. V obci Vraclav je zase Jidášovo tělo obtočeno ruličky ze lněné koudele, čepice je z černě natřeného papíru s barevnými stuhami na vrcholu a tvář zůstává sice volná, ale je zcela začerněna a kolem očí a úst červeně zvýrazněna. K ruce má zdejší Jidáš připravenou sklenici jako pokladničku. V Boru u Chroustovic (2000) kryla Jidášovu hlavu nižší čepice z rákosu, volný obličej byl začerněn a v ruce držel fialovou punčochu jako pokladničku. V Přestavlkách (1999) Jidáš pokrývku hlavy neměl, jeho tvář byla částečně začerněna a kolem očí a úst červeně zvýrazněna. Zvláštní pokladničku nenesl. V Brčekoľech (2001) měl Jidáš černý klobouk obtočený slámou, černý gumový plášť, černé kalhoty a boty, ve tváři byl začerněn. V Čankovicích (1999) tvořil Jidášův kostým černý kabát dlouhý až na zem a černý klobouk, kolem úst byl začerněn a kolem krku měl zavěšenu pokladničku z upravené „petláhve“. V Rosicích u Chrasti (2001) byl Jidáš v černém gumovém plášti, v černých holínkách a černém klobouce, tvář i ruce měl zcela začerněny a v ruce držel malou řehtačku. V Řestokách (2000) kráčel Jidáš v černém kabátě, klobouce a holínkách, jeho tvář i ruce byly silně začerněny, držel pokladničku. V Synčanech (2001) byl Jidáš oblečen v hnědém saku, černých kalhotách a černém klobouce, obut v holínkách a ve tváři začerněn, nesl dřevěnou pokladničku. Při opakovaném výzkumu v lokalitách Chroustovice (v části Zářečí) a Městec bylo zjištěno, že i v relativně krátké době došlo v Jidášově kostýmu ke změnám. Zatímco v roce 1994 byl sice v Chroustovicích na Zářečí Jidáš vezen na káře, ale v kostýmu zhotoveném z ruliček ukroucených ze sena, v roce 2001 byl už pouze na káře v seně zahrabán. Vyhlížela z něho začerněná tvář pod černým kloboukem a ruce navlečené do silonových punčoch. V Městci byl v roce 1994 zhotoven Jidášův kostým z rákosu, zatímco v roce 1999 již přírodní materiál neobsahoval. Představitel Jidáše byl oblečen do modré teplákové soupravy a tmavého klobouku, který měl ozdoben krepovým papírem se stuhami visícími přes obličej. V ruce nesl pokladničku. První přístupoval ke vstupu do domu nebo dvora, zvonil na domovní zvonky a vstupoval se dvěma průvodci dovnitř pro koledu.

sedící Jidáš při obchůzce vezen staršími chlapci ve vozíku („bedňák“ s loukoťovými koly) ozdobeném krepovým papírem, v Jenišovicích včetně Martinic a Zálažan naopak Jidáš téměř leží ve dvoukolové káře. Pohyb Jidáše vesnicí je obvykle pomalý. Jestliže kráčí v kostýmu z rostlinného materiálu, povaha takového oděvu to přímo vyžaduje. U kostýmu textilního se Jidášova pohyblivost zvyšuje, přesto v případě příznivého počasí obchůzka probíhá ve volném tempu. Účastníci obchůzky při tom většinou udržují určitý stabilní útvar s příznačným pořadím jednotlivých osob. Vpředu jdou obvykle ti, kteří se při obchůzce dostávají do přímého kontaktu s obyvateli domů. Následuje Jidáš s vodičem, Jidáš vezený nebo Jidáš sám kráčející, poté skupina s řehtačkami a někdo ze starších účastníků případně průvod uzavírá. Někde vstupuje Jidáš při vybírání koledy do dvora spolu s těmi, kteří jsou svými funkcemi k vybírání pověření (Bor u Chroustovic, Rosice u Chrasti), zatímco jinde zůstává před vraty (Lhota u Chroustovic, Vinary, Vraclav). Do dvora navštíveného domu nevstupují zpravidla ani hrkači, shromažďují se pouze před brankou, kde řehtají a voláním nebo zpěvem žádají koledu. V řadě obcí vynášejí domácí koledníkům své dary před vrata (Brčekoľy, Jenišovice, Řestoky, Sedlec, Synčany, Stradouň, Vraclav).

Koledu tvoří peněžité obnos, syrová vajíčka a sladkosti. Peníze přijímá kromě Jidáše, který se o získaný obnos obvykle nedělí, také *kasář* či *pokladník*. Nese pokladničku a zároveň obsluhuje řehtačku. V Rosicích u Chrasti nosí pokladničku *velitel*. Jindy je pokladnička uložena v koši, do něhož se ukládá ostatní koleda. Něst koše na koledu mají na starost *košíkáři* či *vaječkáři*, případně jsou uloženy ve vozíku s Jidášem (Stradouň) nebo ve zvláštní káře na koledu (Jenišovice). Koše jsou proutěné, výjimkou bylo ukládání koledy do prádelního koše z plastu (Domoradice).²³⁾

23) Například v Boru u Chroustovic patří pokladník k těm, kteří spolu s Jidášem, vodičem a košíkářem přistupují ke dveřím domu, zatímco ostatní účastníci obchůzky zůstávají mimo dvůr. V Přestavkách nosí pokladničku upevněnou na opasku. V Brčekoľech ji má přímo na řehtačce. V obci Sedlec jde pokladník v průvodu poslední, odbíhá k jednotlivým domům a přijímá peněžité dárky do chlebníku, který nese na rameni. V lokalitách s větším počtem účastníků obchůzky bývá košíků na koledu více. Ve Lhotě u Chroustovic nesou jeden v čele průvodu, druhý v jeho závěru. Ve Vinarech vstupují do dvora pán s vaječkářem a pokladníkem. V obci Vraclav se čtyři košíkáři s košíky ozdobenými krepovým papírem pohybují mimo průvod a u domů přijímají dárky, které jim domácí ven vynášejí. Peníze odevzdávají Jidášovi do pokladničky.

Po skončení obchůzky se účastníci odebírají na určité, tradicí již ustálené místo, většinou mimo intravilán obce.²⁴⁾ Jestliže tvoří Jidášův kostým suchý rostlinný materiál, je z něho maskování sejmuto, navršeno na hromádku a spáleno. Stejný osud má strhaná papírová výzdoba vozíku a *trn*. Ještě než oheň dohoří, nastává opodál rozdělování koledy podle předem daných pravidel. Když je Jidáš v textilním kostýmu, při dělení koledy ho neodkládá.

Ohledně textů popěvek, které velikonoční řehtání a obchůzky s Jidášem provázejí, výzkum potvrdil jejich variabilitu v jednotlivých lokalitách, byť mají shodnou tematiku, zrádnému Jidášovi vyčítají jeho vinu a oznamují, jaký trest ho čeká v pekle. Jedná se o zlomky tradičních skladeb typu „*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil*“, v nichž nechybí vysvětlení, proč je obchůzka konána. V některých lokalitách tyto popěvky při obchůzkách na Zelený čtvrtek a Velký pátek již neuslyšíme, (např. Bor u Chroustovic, Brčkelovy, Čankovice, Rosice u Chrasti, Řestoky). V lokalitě Sedlec zpěvavě sdělují jen časový údaj. Na Bílou soboru však pouze v Řestokách procházejí účastníci obchůzky poměrně rychle kolem domů jenom za zvuků řehtaček, zatímco Jidáš se od nich odděluje, přistupuje k domům a přijímá od domácích do pokladničky peníze, které jsou v této lokalitě jedinou formou koledy, rozdělovanou posléze mezi všechny účastníky. V Boru u Chroustovic a ve Lhotě u Chroustovic zaznívá od skupinky vstupující do dvora tradiční žádost o koledu typu „*Páni, dámy, dejte něco ...*“. V Synčanech za ní následuje text o Jidášovi. V dalších lokalitách zaznívá některá z jeho variant.²⁵⁾

Závěrem ještě zamyšlení nad poselstvím, přenášeným maskou Jidáše přes mosty času. Postavy zahalené slámou či jiným suchým rostlinným materiálem, často s kuželovitou pokrývkou hlavy a s obličejem zakrytým škraboškou nebo začerněným k nepoznání, jsou v tradičních obyčejích zimního a jarního období obvyklým, dá se říci mezinárodním jevem. V českých zemích je máme doloženy při obchůzkách mikulášských a masopustních i při tzv. *voračkách*, obchůzkách se symbolickou orbou. Objevovaly se také o svatbách. V Pardubickém kraji dodnes figurují pod názvem *slaměný*

24) Například v Boru u Chroustovic je to místní sportovní hřiště, v Domoradicích údolí Bětnického potoka, v Pustině skála za vsí, ve Stradouni jihovýchodní okraj obce pod svahy Vraclavského hřbetu. Ve Vinarech končí obchůzka na poli při severním okraji vesnice, kde při pálení Jidášova kostýmu účastníci sedící kolem ohně zazpívají popěvek se slovy „... a Jidáše pálíme“.

25) Texty uvedeny v příloze.

nebo *slaměnik* mezi maškarami při masopustních obchůzkách zejména v obcích Železných hor a na Skutečsku, zatímco v Polabí na Přeloučsku byla taková maškara na počátku 20. století nazývána *medvěd*.

O masce medvěda vystrojené hrachovinou jsou zprávy z 18. století. O století později byla postava zahalená při masopustní obchůzce do hrachoviny nazývána v západních oblastech Čech *bakus* a mívala i formu vycpané figuríny, vezené při obchůzce vesnicí. Omotání hrachovinou nebo ve slaměných pláštích a suknicích vystupovali v minulosti také *čerti*, případně masky nazývané *vostřížci*. Úprava jejich kostýmů, doplněných malými odstřížky látek, je známa od 16. století. Vostřížci a medvědi bývali ve svých rolích zaměňováni. Charakteristickou „slaměnou“ maskou je i *pohřebenář* z východní Moravy, jehož chování při obchůzce je ale dosti odlišné od postav předešle uváděných.²⁶⁾

V současnosti je pro masopustní masku medvěda příznačná víceméně realistická medvědí hlava a kožich. Stejně bývá medvěd ztvárněn i lokalitách, kde se zároveň objevuje maska slaměného či vostřížka. Jedná se patrně o projev vymizení povědomí o souvislosti těchto masek. V širším kontextu je medvěd starobylou maskou s výrazným projevem vegetační a plodonosné magie. Skutečnost, že stejně jako *bakus* býval prakticky hlavním aktérem masopustních obchůzek, plynulo především z víry, že jeho tanec s hospodářem nebo s hospodyní zajišťuje bohatou úrodu (především lnu, konopí či ovsu) a výška skoku při tanci růst plodin ovlivňuje. Útržek z maskování byl považován za magický prosperitní prostředek. To samé je doloženo i v případě postavy Jidáše, z jehož oděvu si hospodyně kousek uškubávaly, aby se jim dařila drůbež.²⁷⁾ Medvěd, stejně jako Jidáš, patří k maškaram nemluvicím. U nemluvicích maškar měl plodonosný smysl jak tanec, tak i obřadný pohyb či mimika (medvěd svou funkci plnil například objímáním děvčat a žen).

Je pravděpodobné, že „slaměné“ masky představují v původním smyslu prastaré zpodobení magicky působící postavy (možná opravdu medvěda) z obřadu, jehož posláním bylo zajistit prosperitu příštího roku, mimo jiné i jejím obětováním. Ostatně závěrečným aktem masopustních obchůzek bývá i v současnosti symbolické usmrcování některé z maškar, posunutě

26) Blíže o maskách tohoto typu viz např. J. Staňková, L. Baran: *Masky, démoni, šaškové*, Pardubice 1998.

27) Víra v magickou použitelnost Jidášova kostýmu se například v Pustině projevovala tím, že hospodyně si z něho odtrhávaly kousek slámy a dávaly je doma pod husy, aby neutíkal z hnízda.

v určitých oblastech do polohy tzv. pochovávání basy nebo jiného hudebního nástroje, které má symbolizovat nástup postního období. V minulosti býval nejčastěji „usmrcovanou“ maskarou medvěd. Při pochovávání „bakusa“ se z jeho představitele sejmulo maskování a spálilo se. Jak si nepovšimnout analogie s maskou Jidáše. Symbolicky usmrcené masopustní maskary vzápětí ožívají (stejně jako například i fiktivně oběšený Jidáš na Bučovicku). Snad je tak symbolicky vyjadřováno zakončení zimy a znovuožití přírody, snad je to zmírněná připomínka někdejší skutečné oběti, kterou se usmířovali démoni ovlivňující koloběh života. Tuto oběť lze chápat i v souvislosti s projevy veřejného vymítání zla, uplatňovaného v pravidelných intervalech (zpravidla jednou ročně) v nejrůznějších světových kulturách jako způsob očisty od potíží předešlého období a spojovaného s představou, že zlo má svou hmatatelnou podobu, tedy živou či neživou formu. Podstatou těchto obřadů je, že zvíře nebo i člověk, případně nějaký předmět, se stávají nositeli hříchů za celou komunitu a v zájmu očisty společenství jsou doslova nebo symbolicky zahubeni. Honění „obětí“ a její spalování patřilo globálně k běžným praktikám takových obřadů.²⁸⁾

Nebude daleko od pravdy domněnka, že maska Jidáše patří mezi projevy, související s vírou v prosperitní magii a ve spojitosti s tím i se starobylými očistnými praktikami teritoria určitého společenství. Přenesení na ideu křesťanských Velikonoc napomohlo přetrvání této starobylé masky do současnosti i v podmínkách středoevropského areálu.

Děkuji anonymním respondentům z obcí Blížňovice, Brteč, Dobrkov, Lhůta, Pustina, Radim, Sedlec, Svařeň a Vanice, anonymní respondentce z Řepníků, rodačce z Popovce, anonymnímu respondentovi z Pardubic, rodákovi ze Stradouně, Janu Trnkovi z Pustiny, obecnímu úřadu ve Vinarech a v neposlední řadě všem nositelům obyčeje v obcích Bor u Chroustovic, Brčkovy, Čankovice, Domoradice, Chroustovice (Zářečí), Jenišovice, Lhota u Chroustovic, Městec, Přestavky, Rosice u Chraští, Řestoky, Sedlec, Stradoun, Synčany, Vinary a Vraclav za spolupráci při získávání materiálu k tomuto příspěvku.

28) Blíže viz např. J.G. Frazer: Zlatá ratolest. Druhá žeň., Praha 2000, s. 260 – 268.

PŘÍLOHA

Texty popěveků a vyvolávání při velikonočním řehtání a klapání a při obchůzkách s Jidášem:

Brčekoly, obchůzka s Jidášem, 14. 4. 2001:

Jidáši, Jidáši, cos to učinil, že jsi svého pána zradil? Za to budeš pykati, s čertem ďáblem Luciperem v pekle budeš bydleti!

Domoradice, obchůzka s řehačkami, 13. 4. 2001:

My školáci chodíme, poledne zvoníme a Jidáše honíme. Ó, Ježíši v chrámě, co my ti dáme? My sami nic nemáme. Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žeš svého Mistra Židům prozradil? A teď za to budeš v pekle hořeti, s Luciperem ďáblem tam býti.

Domoradice, obchůzka s Jidášem, 14. 4. 2001:

My školáci chodíme, Gloria zvoníme a Jidáše honíme. Ó, Ježíši v chrámě, co my ti dáme? My sami nic nemáme. Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žeš svého Mistra Židům prozradil? A teď za to budeš v pekle hořeti, s Luciperem ďáblem tam býti.

Jenišovice, obchůzka s Jidášem, 1996:

Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žeš svého Pána Židům prozradil? Za to budeš pykati, čertům pánům sloužiti.

Přestavlky, obchůzka s Jidášem, 3. 4. 1999:

Páni, dámy, dejte něco za klepání!

Pustina, sdělení Jana Trnky /nar. 1939/, 13. 4. 2001:

Jidáše vodíme a poledne zvoníme. Cos, Jidáši nevěrný, spáchal za hřích nesmírný proti svému Mistrovi...

Rosice u Chrasti, obchůzka s Jidášem, 14. 4. 2001:

Jidáši, Jidáši, co jsi to učinil, že jsi svého Pána zradil? Za to budeš pykati, s čertem, ďáblem, Luciperem v pekle budeš bydleti.

Sedlec, obchůzka s řehačkami, 13. 4. 2001:

My školáci chodíme a poledne zvoníme!

Sedlec, obchůzka s Jidášem, 14. 4. 2001:

*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Musíš za to šlapat bláto s Luciperem ďáblem až na věky věků amen.
My školáci chodíme a o dárek prosíme.*

Svařeň, sdělení anonymního občana, 13. 4. 2001:

*My Jidáše vodíme a poledne zvoníme. Cos, Jidáši nevěrný, spáchal za
hřích nesmírný proti svému Pánovi a oddal ses ďáblovi ...*

Synčany, obchůzka s Jidášem, 14. 4. 2001:

*Páni, páni, dejte něco od hrkání! Jidáši, Jidáši, cos to učinil, žes Pána
Ježíše zradil? Za to budeš pykati, s čertem ďáblem sloužiti.*

Stradouň, obchůzka s Jidášem, 22. 4. 2000:

*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Za to musíš v pekle hořeti, s Luciperem ďáblem tam přebývati. My školáci
chodíme a o dárek prosíme.*

Vinary, obchůzka s řehtačkami, 21. 4. 2000:

*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Budeš-li se trápiti, v věčném pekle hořeti, s Luciperem ďáblem tam přebývati.
My školáci chodíme a poledne hrkáme.*

Vinary, obchůzka s Jidášem, 22. 4. 2000:

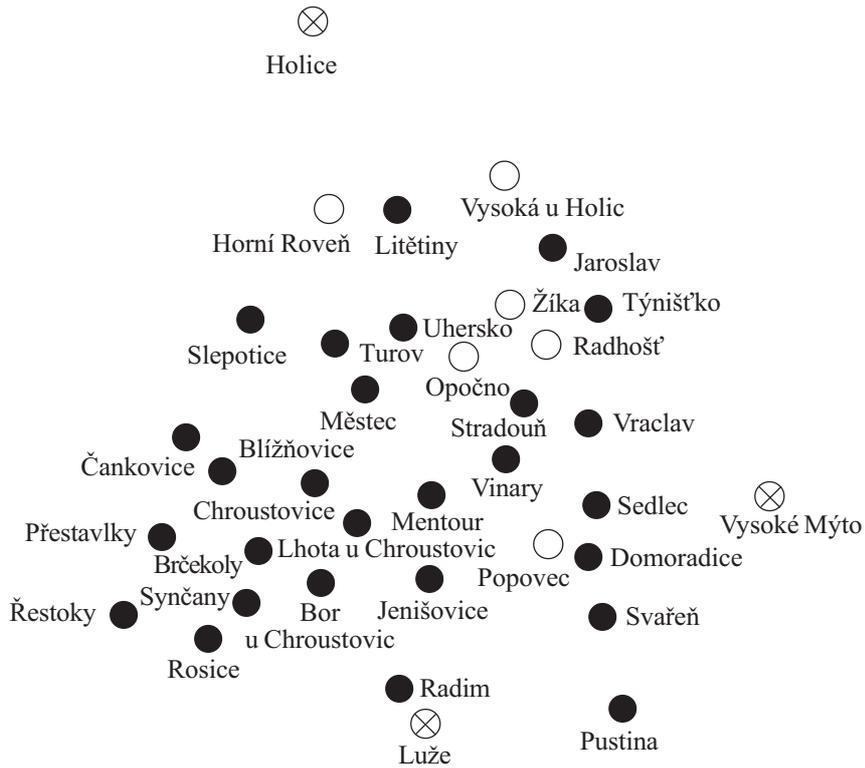
*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Budeš-li se trápiti, v věčném pekle hořeti, s Luciperem ďáblem tam přebývati.
My Jidáše vodíme a o dárek (dárky) prosíme.*

Vraclav, obchůzka s Jidášem, 29. 3. 1997:

*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Musíš za to šlapat bláto, s Luciperem ďáblem tam býti musíš! My Jidáše
vodíme a o dárek prosíme.*

V obci Vanice si jeden ze skupiny náhodně dotázaných anonymních
občanů, který však z lokality nepocházel, začal bezprostředně prozpěvovat
14. 4. 2001:

*Jidáši nevěrný, cos to učinil, že jsi svého Pána Ježíše Krista, Židům
prozradil? ...*

Doposud zjištěné rozšíření jevu obchůzek s Jidášem na území mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem a Luží.

Lhota u Chroustovic (okr. Chrudim), Jidáš při obchůzce
na Bílou sobotu, 1999.

Vraclav (okr. Ústí n /O.), Jidáš s vodičem
při obchůzce na Bílou sobotu, 1998.

Bor u Chroustovic (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2000.

Vinary (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2000.

Stradouň (okr. Chrudim), odstrojování Jidáše
po obchůzce na Bílou sobotu, 2000.

Chroustovice – Zářečí (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2001.

Sedlec (okr. Ústí n/O.), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2001.

Přestavky (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 1999.

Brčokoly (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2001.

Synčany (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2001.

Rosice (okr. Chrudim), Jidáš, vodič a velitel
při obchůzce na Bílou sobotu, 2001.

Čankovice (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 1999.

Řestoky (okr. Chrudim), předávání koledy Jidášovi
při obchůzce na Bílou sobotu, 2000.

